

А.О. Худолій

доктор політичних наук,

професор кафедри англійської філології

Національного університету «Острозька академія»

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ІЗРАЇЛЮ ТА ТУРЕЧЧИНИ

Анатолій Худолій

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ІЗРАЇЛЮ ТА ТУРЕЧЧИНИ

В статті розглянуто двосторонні відносини між Ізраїлем і Туреччиною. Проаналізовано основні тенденції зовнішньої політики Тель-Авіву та Анкари упродовж останніх дев'яти років. Виокремлено основні напрямки зовнішньополітичної стратегії країн в регіоні Близького Сходу. Розглянуто особливості ізраїльсько-турецьких, американо-турецьких і американо-ізраїльських відносин в контексті дво- та тристороннього співробітництва. Висвітлено діяльність як Туреччини, так і Ізраїлю, спрямовані на досягнення власних цілей в регіоні. В полі зору – політичні, військові, економічні та безпекові аспекти співробітництва та відносини між Ізраїлем і Туреччиною та низкою регіональних і світових акторів упродовж зазначеного періоду. Здійснено аналіз багатосторонніх відносин в світлі війни в Сирії. Виявлено та описано чинники, що виступають перепонами на шляху до плідного розвитку двосторонніх відносин. Визначено пріоритети обох країн в регіональній політиці.

Ключові слова: *Ізраїль, Туреччина, Близький Схід, Сирія, регіональна безпека, зовнішня політика.*

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку спостерігаються значні зміни у геополітичному та регіональному ландшафті. Привертають увагу регіони підвищеної конфліктності, до яких ми відносимо і Близький Схід. Він заслуговує підвищеної уваги аналітиків з низки причин, як економічних,

так і політичних. Країни Близького Сходу мають значні енергетичні запаси та експортують їх як в Європу, так і в Азію. З іншого боку, низка революцій в країнах регіону, активність терористичних організацій та міжетнічні конфлікти змінили баланс сил в регіоні, призвели до хиткої межі мирного співіснування країн. Ускладнює ситуацію війна в Сирії. На регіональну безпеку має значний вплив низка країн, серед яких Турецька Республіка, Ізраїль, Іран, США, Росія, Китай тощо.

Постановка проблеми. Зовнішня політика країн Близького Сходу впливає не лише на регіональну, але й глобальну безпеку, тому розуміння мотивів та інтересів згаданих акторів сприятиме прогнозуванню тенденцій розвитку політичної та безпекової ситуації. Без аналізу зовнішньої політики Ізраїлю і Турецької республіки аналіз близькосхідних проблем буде неповним.

Метою даної статті є аналіз зовнішньої політики Ізраїлю і Туреччини на Близькому Сході в XXI столітті.

Актуальним є аналіз зовнішньої політики Ізраїлю та Турецької Республіки в XXI столітті та їхній вплив на баланс сил на Близькому Сході, що зумовлено національними інтересами, відносинами з регіональними та світовими гравцями, серед яких США, РФ та КНР.

Поставлена мета передбачає вирішення **таких завдань**:

- Здійснити огляд основних досліджень даної тематики;
- Описати зовнішньополітичну стратегію Ізраїлю та Туреччини на Близькому Сході;
- Визначити роль згаданих акторів у безпеці даного регіону;
- Виявити та описати нові імовірні альянси в регіоні;
- Виокремити тенденції розвитку безпекової ситуації в регіоні.

Аналіз останніх досліджень. Політику країн Близького Сходу вивчає чимало науковців. Це зумовлено економічними, військовими, політичними та іншими аспектами. Серед дослідників як українські, так і закордонні науковці. Однак виявлені дослідження переважно стосуються ретроспективи,

але не перспективи чи сучасного стану проблеми. Наша стаття має на меті окреслити основні напрямки зовнішньої політики Ізраїлю та Турецької Республіки за останні роки, зокрема їхню роль у подіях на Близькому Сході в XXI столітті.

Серед закордонних науковців слід зазначити західноєвропейських, близькосхідних і російських.

Відомий американський політолог З. Бжезинський приділяв увагу політиці Ізраїлю та близькосхідній проблематиці. Він був переконаний, що США слід підтримувати і допомагати Ізраїлю. Слід віддати належне його далекоглядності в тому, що арабська весна приведе до влади популістів [17]. Цілком обґрунтованим виявився його поділ близькосхідних країн на самодостатні та нестабільні. До самодостатніх він відніс Ізраїль, Туреччину, Іран та Єгипет. А решта були нестабільні або схильні до нестабільності.

З точки зору близькосхідної тематики уваги заслуговує колективна монографія під редакцією Ідріса Деміра [32]. Здійснено аналіз різних аспектів політики Туреччини, зокрема з точки зору наслідків арабської весни. Розглянуто роль, яку відіграє Анкара як посередник проблемних ситуацій в регіоні. Автори монографії не оминули і курдського питання в політиці Туреччини. Важливим залишається економічне партнерство з сусідніми країнами. Значною виявилась проблема біженців, яка набрала катастрофічних масштабів. На жаль, питання турецько-ізраїльських відносин залишилось осторонь уваги турецьких дослідників, хоча економічні та політичні зв'язки пов'язують дві країни тривалий час.

Американська дослідниця П. Карлі присвятила дослідження питанню зовнішньої політики Туреччини на Близькому Сході, однак її аналіз більше стосується проблемних точок зовнішньої політики Анкари, зокрема – питання курдів, турецько-іракських, турецько-іранських, турецько-сирійських відносин кінця 90-х ХХ століття [22]. Сучасний стан зовнішньої політики Туреччини залишився поза увагою.

С. Кінцер здійснив аналіз зовнішньої політики Туреччини крізь призму ірано-турецьких відносин та ролі США в політиці Близького Сходу [23]. На жаль, аналіз обмежений хронологічними межами, які закінчуються 2011 роком.

Аула Гьоль розглядає зовнішню політику Туреччини з точки зору ісламського чинника, який все ще відіграє важливу роль у стратегії Анкари [24]. Дослідниця аналізує зовнішньополітичний курс країн Близького Сходу з точки зору транзитології в історичній ретроспективі, виявляє та описує сучасні виклики в регіоні, характеризує регіональних та глобальних акторів, які впливають на політику країн Близького Сходу. Прикро, проте сучасний стан регіональної політики залишився мало висвітлений.

Зовнішньополітичним проблемам Туреччини присвятив своє дослідження Г. Баркі, який охоплює головним чином період 2000-2007 років, включно з 2011. Досить детально розглянуто економічні та військові пріоритети Анкари за згаданий період. Автор торкнувся питання «арабської весни» та її наслідків для регіону [20]. На жаль, період від 2011 до 2018 років не знайшов належного висвітлення проблеми.

С. Чандар досить вдало аналізує зовнішню політику Анкари за останні кілька років, зважає на зміну балансу сил в регіоні, зміну посадовців та арешти опозиційних політиків в Саудівській Аравії, створення морської бази в Катарі, активність Туреччини в Сомалі тощо [21]. Автор виокремив три проблемні зони у зовнішній політиці Туреччини: Ірак, Сирію та країни Перської затоки. Прикро, проте дослідник не торкнувся питання ізраїльсько-турецьких відносин.

Чимало досліджень здійснено російськими науковцями. А.В. Сулейманов здійснив аналіз двосторонніх відносин, однак його підхід ґрунтується на історичному аналізі розвитку відносин. Стаття, опублікована в 2014 році, охоплює період ізраїльсько-турецьких відносин від середини ХХ століття до початку ХХІ (включно з 2013 роком) [15]. Аналіз сучасних подій там відсутній.

С. Гасратян, науковий співробітник Інституту сходознавства РАН аналізує розвиток відносин між країнами, починаючи з 70-х років ХХ століття. Окрім політичних, розглянуто економічну та військово-технічну складову двосторонніх відносин [1]. Однак, як і в попередників, хронологія обмежується 2015 роком. Дослідженню не вистачає аналізу сучасного стану відносин.

Ігор Мурадян розглядає турецько-ізраїльські відносини в світлі іранських та арабських інтересів [12]. Автор досить тонко відчув тенденції зовнішньої політики Тель-Авіва, спрямованої на формування відносин з помірними арабськими країнами регіону. Слабко розкрито питання відносин Ізраїлю з Турецькою Республікою.

Можливий альянс між Тель-Авівом та Ер-Ріядом у світлі нових реалій близькосхідної проблематики розглядає Нікіта Расторгуєв [14]. Такий союз цілком можливий особливо з урахуванням тривалої війни в Сирії, що є загрозою не лише для Ізраїлю, але й для низки країн регіону з перспективою появи вакууму на території Сирії після поразки Асада.

Російська дослідниця А.В. Глазова розглядає турецько-ізраїльські відносини з точки зору кризового стану, порівнюючи їх з тими, що склалися в другій половині ХХ століття, коли обидві країни об'єднали зусилля задля виживання в ворожому середовищі [3]. Детально висвітлена історія відносин на межі ХХ-ХХІ століть, стан відносин при Р. Ердогані, наслідки для відносин після інциденту з «Флотилією свободи», двосторонні відносини в контексті близькосхідної політики Анкари. Єдиним недоліком дослідження є хронологічні межі, які закінчуються 2012 роком. Аналізу не вистачає огляду сучасних подій та перспектив розвитку відносин.

Серед українських науковців привертають увагу дослідження В.Р. Негіної, Н.М. Микитчук, А. Герасимчук, О.М. Мощенка, тощо.

В центрі уваги дослідження В.Р. Негіної та Н.М. Микитчук знаходяться ізраїльсько-турецькі відносини на межі 2016-2017 років, зокрема їхнє «потепління» [13]. Розкрито причини поліпшення двосторонніх відносин,

розглянуто причини їхнього погіршення в ретроспективі, проаналізовано вплив двосторонніх відносин на регіональну систему та накреслено перспективи їхнього розвитку. Аналіз двосторонніх відносин закінчується серединою 2017 року. Дослідженню бракує огляду останніх подій середини, кінця 2017 та початку 2018 років.

О.М. Мощенко досить детально вивчив та проаналізував зовнішню політику Анкари в регіоні Близького Сходу і зокрема турецько-ізраїльські відносини [11]. Однак дослідження присвячене політиці Туреччини і лише деякі аспекти турецько-ізраїльських відносин було висвітлено науковцем.

Отже, огляд досліджень потребує аналізу сучасного стану двосторонніх відносин з урахуванням динаміки розвитку політичної, економічної та безпекової складової в регіоні Близького Сходу.

Основна частина. Упродовж останніх років Ізраїль та Туреччина переживають не найкращі часи. Не порівняти їх з відносинами кінця 90-х, коли вони активно розвивали військове співробітництво, здійснювали обмін розвідувальними даними, розвивали економічні та культурні сфери. Для того були підстави – відносини Анкари з арабським світом були зіпсуті, і Туреччина потребувала Ізраїль як бастион проти Сирії, яка мала на той час одну з найкраще озброєних і підготовлених армій регіону [див. дет. 26-28].

Сьогодні Туреччина потребує Ізраїль набагато менше, ніж двадцять п'ять років тому. Відносини 90-х років значною мірою були зумовлені внутрішньополітичною ситуацією. Основним прихильником близьких відносин з Ізраїлем були турецькі військові. На той час військові мали значний вплив на зовнішню політику країни. Сьогодні вплив військових на зовнішньополітичний курс країни значно послабився завдяки діям президента Ердогана, який упродовж останніх десяти років зміцнював цивільний контроль над військовими.

Похолодження ізраїльсько-турецьки відносин почалося в 2010 році, коли на турецькому судні «Маві Мармара» пропалестинські активісти хотіли доставити гуманітарну допомогу до Сектору Гази. Вони не відреагували на

попередження, були атаковані, внаслідок чого дев'ять турецьких активістів загинуло. Тоді Ізраїль заявив, що судно було затримано для перевірки наявності зброї на кораблі. Після цього випадку з Анкари був відкликаний ізраїльський посол, а з Тель-Авіву відкликали представника Туреччини [16].

Прохолодні відносини між Ізраїлем і Туреччиною тривали до 2016 року. Однак зміна політичного ландшафту в регіоні змусила обидві країни переглянути власні позиції та виробити гнучкішу політику. Турецький парламент вже затвердив проект угоди про нормалізацію відносин з Ізраїлем, згідно з яким визначено обсяг одноразової компенсації сім'ям загиблих 31 травня 2010 року на судні “Маві Мармара”. Обумовлено, що громадяни Ізраїлю не будуть притягуватися до відповідальності у зв'язку з інцидентом. Крім того, угода дозволяє Туреччині здійснювати гуманітарні поставки в Сектор Газа.

Стимулом для розвитку відносин залишаються економічні інтереси. Турецькі лідери зацікавилися пропозицією прокласти газогін по дну моря від Ізраїлю до Європейського Союзу територією Туреччини [7]. Нестабільні відносини з Росією посіяли сумніви у надійності поставок і змусили Туреччину звернути увагу на Ізраїль. Таким чином Анкара планує частково зменшити залежність від російських поставок і тим самим забезпечити власну економіку.

“Експорт Туреччини в Ізраїль в останні роки постійно зростає: у 2016 році він склав близько 25 млрд. євро. За перші десять місяців 2017 року це показник виріс майже на 14 %”, – розповідає радник Ердогана Хатис Карахан. Ізраїль входить в десятку найважливіших експортних ринків Анкари. Як зазначає Карахан, показники імпорту також вселяють оптимізм. “Загальний обсяг імпорту ізраїльських товарів у Туреччину в 2016 році склав близько 12 млрд. євро. Тільки за період з січня по жовтень 2017 року Ізраїль поставив в Туреччину товари загальною вартістю 11 млн. євро”, – пояснює аналітик [18].

Слід визнати, що взаємовигідна платформа досить рідкісне явище у політиці Близького Сходу, незважаючи на значні розбіжності у важливіших питаннях. Хоча навіть такі зустрічні кроки свідчать про зміни та спроби лідерів обох країн віднайти позитив і компроміс у відносинах, яких не було тривалий час.

Обидві сторони, Ізраїль і Туреччина переконані, що нормалізація відносин сприятиме стабільності регіону. 27 червня 2016 року обидві країни оприлюднили подробиці домовленостей щодо нормалізації відносин після 6 років розбрату. З відповідними заявами у Римі та Анкарі виступили прем'єр-міністр Ізраїлю Беньямін Нетаньяху та прем'єр-міністр Туреччини Біналі Ілдірим. На думку ізраїльського прем'єра, угода принесе “стабільність” у регіон. “Ми – дві потужні держави в регіоні, і розрив між нами не приносив користі взаємним інтересам”, – наголосив Нетаньяху. Його турецький колега Ілдірим також привітав угоду, наголосивши, що вона принесе користь “нашій нації та палестинцям”. Відповідно до угоди, Ізраїль виплатить загалом 20 мільйонів доларів США компенсацій рідним загиблих у 2010 році турецьких активістів та дозволить доставляти гуманітарну допомогу в Сектор Гази через ізраїльський порт Ашдод. Анкара, своєю чергою, припинить кримінальне переслідування ізраїльських військових, які брали участь у штурмі корабля “Маві Мармара”. Загалом, було заявлено, що пріоритетними в реалізації угоди між двома країнами буде нормалізація політичних і дипломатичних відносини [4].

Незважаючи на потепління, існують суттєві перепони на шляху до порозуміння та плідного багатостороннього співробітництва.

Існує декілька причин. По-перше, це непередбачуваність президента Реджепа Ердогана. Турецький лідер прагне відновити статус Туреччини як регіонального лідера ісламського світу. По-друге, він схильний до популістських антисіоністських заяв, на кшталт тієї, яку він зробив щодо статусу Єрусалиму після заяви президента США Д. Трампа. По-третє, внутрішня політика Ердогана спрямована на придушення демократичних

засад, нетерпимості опонентів, посилення репресій. Таку позицію жорстко розкритикували країни Заходу. Р. Ердоган просуває конституційні реформи, спрямовані на посилення президентської влади, які в перспективі можуть призвести до того, що Таїп Реджеп Ердоган обійме посади глави держави, глави уряду та глави правлячої партії. У січні 2017 року парламент Туреччини затвердив нову конституцію із 18 статей для створення виконавчого президентства, референдум по якій відбувся 16 квітня [29]. По-четверте, ускладнити порозуміння між країнами здатен, як виявилось, президент США Д. Трамп, остання заява якого стала “бомбою” в прямому значенні цього слова і яка спричинила масові виступи та демонстрації палестинців.

Питання розвитку відносин з Ізраїлем не знаходить підтримки серед населення Турецької Республіки. Відносини з ізраїльтянами підтримувались на рівні владних структур, а не рівні народу. В турецькому суспільстві завжди існували сили, які вважали відносини з Ізраїлем зрадою національних інтересів та ісламських ідей загалом. Ці настрої тісно пов’язані з антисемітизмом та неоосманізмом, які і до сьогодні популярні в значній частині турецької політичної еліти та інтелігенції [див. дет. 3; 33; 19].

Ускладнює ситуацію той факт, що більшість арабських країн осуджує відносини Туреччини з Ізраїлем, що знаходило своє відображення в резолюціях самітів Ліги арабських держав, яка закликала Анкару переглянути відносини з Ізраїлем [див. 30].

Значною перепоною на шляху порозуміння між країнами виступає чинник ісламської солідарності, який виявляє себе у спробах Туреччини допомагати палестинцям. І звісно, що посилюються настрої, пов’язані з цим чинником, особливо після зростання кількості сутичок між палестинцями та ізраїльтянами, спровоковані заявою президента США Д. Трампа. Палестинський фактор впливає на співробітництво між країнами. Адже Туреччина вважає себе захисником мусульман регіону і їх утиски з боку

Ізраїлю були і залишаються каменем спотикання на шляху до нормалізації відносин між країнами [5; 6].

Власне питання єврейських поселень на палестинських територіях значною мірою впливає на безпеку та стабільність регіону. У 2016 році кількість єврейських поселенців на палестинських територіях сягнула 700 тис. осіб. 7 лютого 2017 року парламент Ізраїлю легалізував будівництво будинків на палестинській території всупереч резолюції Ради Безпеки ООН від 23 грудня 2016 року, у якій ідеться, що створення єврейських поселень на західному березі річки Йордан “не має юридичної сили і є обурливим порушенням міжнародного права”. Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки Федеріка Могеріні засудила ухвалений Ізраїлем законодавчий акт, заявивши, що він буде сприяти подальшому закріпленню “нерівних прав, вічній окупації і конфлікту”. У червні 2017 року Верховний суд Ізраїлю зупинив дію закону про легалізацію поселень. А вже 31 грудня 2017 року уряд Ізраїлю завізував підписання угоди про співпрацю з Європейським Союзом, однією з умов документа є заборона на підтримку і будівництво поселень на західному березі річки Йордан. Про це повідомляє видання Haaretz. Отже, уряд країни фактично прийняв вимогу ЄС про припинення сприяння нелегальним єврейським поселенням на палестинських територіях. Такою була умова участі Ізраїлю в грантовому проекті Євросоюзу “Прикордонне середземноморське співробітництво”. Це програма підтримки країн регіону, що не є членами Союзу, згідно з якою десятки мільйонів євро виділяють компаніям у сфері освіти, наукових досліджень, технологій, сфері зайнятості та екологічної безпеки. Крім Ізраїлю, у проекті беруть участь Ліван, Туреччина, Єгипет, Йорданія та Палестинська автономія. Прем'єр-міністр Біньямін Нетаньяху заявив про свою підтримку угоди [див. 25].

Каменем спотикання був і залишається як Східний Єрусалим, так і Єрусалим загалом. Зокрема, зараз статус Східного Єрусалима в міжнародному праві залишається невизначеним. На нього претендують

Ізраїль і Палестинська адміністрація. Міжнародна спільнота не визнає суверенітету над ним ні Ізраїлю, ні Палестини [25]. Питання статусу Єрусалиму є ключовим аспектом палестинсько-ізраїльського конфлікту. Кожна із сторін вважає місто своєю столицею, що пов'язано з його релігійним та ідеологічним значенням для кожної з них. Саме тут знаходяться головні святині трьох світових релігій. Ізраїль проголосив Єрусалим своєю столицею ще у 1949 році та переніс усі органи державної влади туди. Натомість палестинська сторона претендує на Східний Єрусалим у якості столиці своєї майбутньої держави.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 181 від 1947 року визначає Єрусалим як окрему адміністративну одиницю з міжнародним статусом. Після першої арабсько-ізраїльської війни західна частина міста опинилась під контролем Ізраїлю, а східна стала частиною Трансйорданії. За результатами Шестиденної війни 1967 року Ізраїль зайняв усю територію міста, проте міжнародна спільнота не визнала цей факт, що знайшло відображення в резолюції Ради Безпеки ООН № 242, яка вимагала від Ізраїлю звільнити всі окуповані території, зокрема, Східний Єрусалим. Міжнародна спільнота схильна наполягати, що Східний Єрусалим має стати столицею палестинської держави [2].

6 грудня 2017 року президент США Дональд Трамп заявив про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю та про початок підготовки до перенесення посольства США до Єрусалиму. Президент наголосив, що він діє в межах законного рішення американського Конгресу. Дійсно, Акт Конгресу про посольство в Єрусалимі затверджує визнання Сполученими Штатами Єрусалиму столицею держави Ізраїль та передбачає розміщення дипломатичної місії саме там. Проте, як було передбачено, президент країни має право відтермінувати реалізацію даного рішення на півроку, керуючись інтересами національної безпеки. Водночас, президент США продовжує наголошувати на безальтернативності формули “2 держави для 2 народів” і, більше того, визнає свої дії як початок нової сторінки у врегулюванні

конфлікту. Втім, враховуючи реалії, приходиться сумніватися, що такі дії американського лідера прискорять мирний процес.

Такий зовнішньополітичний крок вже призвів до ескалації палестинсько-ізраїльського конфлікту та поставив під загрозу близькосхідний мирний процес. Хоча, відверто кажучи, відносини між Ізраїлем і Палестиною ніколи не були мирними. Конфронтація з обох сторін то посилювалась, то послаблювалась. Можливо, президент Трамп зробив заяву цілком прогнозовано, і вона добре узгоджується з планами Пентагону та політичних кіл США змінити баланс сил на Близькому Сході.

Не забарився з відповіддю і президент Ердоган. Жорстка заява президента Туреччини має на меті заручитися підтримкою арабських країн, посилити імідж захисника арабів, об'єднати арабські країни під керівництвом Туреччини. Без сумніву така позиція імпонує арабським країнам регіону, проте навряд чи вони визнають Туреччину лідером і підуть за нею. Окрім конфесійної складової критика Ізраїлю та заява щодо Єрусалиму має й іншу прагматичну мету – вплинути на думку громадськості в самій Туреччині, оскільки в країні триває передвиборча кампанія, яка передувє виборам 2019 року і критика Ізраїлю може стати ефективним інструментом для мобілізації електорату.

Реагуючи на заяву Трампа, лідер Палестинської національної адміністрації Махмуд Аббас заявив, що це рішення фактично означає оголошення війни всьому ісламському світу. Лідери “ХАМАС”, що контролює сектор Газа, погрожують розпочати нову інтифаду. Наразі на палестинських територіях тривають антиамериканські протести [2].

Дії американського президента, з огляду на наслідки які вони можуть мати, не знайшли підтримки з боку міжнародної спільноти. Регіональні актори, зокрема голова Ліги арабських держав та король Йорданії Абдалла II, король Саудівської Аравії Салман, міністри закордонних справ Йорданії та Єгипту, заявили, що такий крок може призвести до росту напруги між сторонами конфлікту та матиме негативні наслідки для США в регіоні. Після

такого рішення сусідні Єгипет, Сирія, Ліван і Йорданія лише посилять свою допомогу палестинцям, а якщо ті радикалізуються і почнуть збройним шляхом протистояти ізраїльським поліцейським, військовим і колоністам, можуть розпочати поставки їм озброєння. Близькосхідні союзники США – Ірак, Йорданія та країни Перської затоки – так само не дуже оптимістично поставляться до такого кроку Трампа [9].

Мирні перемовини у Палестині вже кілька років призупинені ізраїльським урядом Біньяміна Нетаньяху. Реакція палестинців – не прогнозована і може дійти навіть до третьої інтифади. І тоді США доведеться докласти чимало зусиль для того, аби захистити Ізраїль. Немає сумнівів, що Росія, яка нині підтримує всі антиамериканські уряди в регіоні, виступить проти США та Ізраїлю задля того, або зміцнити свої власні позиції. Іран, а тим паче, шіїтський рух “Хезболла”, який біля кордонів з Ізраїлем, не залишиться в стороні та скористається нагодою поквитатися з ізраїльтянами.

Турецька Республіка, яка упродовж тривалого часу була союзницею США по НАТО, тепер може увійти в орбіту російсько-іранського блоку, до якого вона поступово наближалася протягом 2017 року через ситуацію в Сирії та конфлікт навколо Катару. Рішення Трампа завдало удару по турецькій зовнішній політиці, яка полягала у підтримці палестинців. З 2010 по 2016 рік Туреччина та Ізраїль не мали дипломатичних відносин через блокаду сектору Газа. І зрештою лише в 2016 році Анкара та Тель-Авів до певної міри нормалізували відносини, хоча і не без участі Вашингтону. Тепер ці відносини під питанням, а Туреччина вже жорстко зреагувала на таку заяву американського лідера в особі президента Реджепа Таїпа Ердогана.

На Близькому Сході формується нова геополітична панорама, значно відмінні від тієї, яка існувала в ХХ столітті, коли ключовим був конфлікт між Ізраїлем та Палестиною. Тоді, з одного боку був Ізраїль, а з іншого, всі арабські країни, вороже налаштовані проти нього. В ХХІ столітті картина кардинально змінюється. ІДІЛ незабаром витіснять з тієї частини території, яку вона займала і вакуум, який виникне на її місці займуть інші сили,

зокрема – іранські загони міліції, курди, сунітські групи тощо. Щоб убезпечити себе та заручитися підтримкою у динамічно мінливому середовищі, Ізраїль веде перемовини з Росією та низкою країн Перської затоки. Для значної частини арабських країн в регіоні Близького Сходу проблемним питанням постає Іран, який має значний енергетичний потенціал, сильну армію, ядерну енергетику, зв'язки з терористичними організаціями, підтримку Росії тощо.

Політика Б. Обами мала негативні наслідки, оскільки відкрила двері для участі Росії та Китаю в регіоні, тому близькосхідні проблеми сьогодні вирішують не в Вашингтоні, а в колі США, РФ та КНР, що значно ускладнює ситуацію для Ізраїлю. Тому політика Ізраїлю потребує гнучкості, зваженості, поміркованості та компромісів.

Регіональні конфлікти слід розглядати крізь призму зовнішньої політики Вашингтону, який веде гру, спрямовану на досягнення власних безпекових, політичних та економічних цілей. Визнаємо, що Вашингтон активно підтримував турецько-ізраїльське зближення в 90- роках ХХ століття. З одного боку, Америка покладала надії на Туреччину як члена НАТО і сподівалась, що вона візьме на себе відповідальність за безпеку регіону та Ізраїлю. З іншого боку, політичні кола США очікували, що турецько-ізраїльські відносини зроблять Сирію, Ліван та Палестину більш поступливими на перемовинах з Ізраїлем [15, с.167]. Візит американського президента до Туреччини (Б. Обами в 2009 році) свідчать про те, що США покладали надії на Туреччину як на провідника своїх інтересів на Близькому Сході. Однак спроби Анкари здійснювати власну зовнішню політику в регіоні змусили Америку переглянути ставлення до Туреччини і, відповідно, внести корективи. Розчарувавшись у політиці Туреччини, США вирішили убезпечити себе заручившись підтримкою Саудівської Аравії та налагодженню відносин з Саудівською Аравією та Ізраїлем. Радник Трампа, що опікується близькосхідним напрямком, Дж. Кушнер здійснив низку візитів в регіон задля можливості розробити план врегулювання. Ключовим є

контакт із Саудівською Аравією, де країною де факто править наслідний принц Мухаммед бен Салман. Одна з його цілей є трансформація зовнішньої політики країни, що призведе до зміни консервативних поглядів на низку питань. Зокрема, за сприяння Кушнера відбувається поступове встановлення зв'язків королівства з Ізраїлем. А важливість підтримки США у питання боротьби за регіональне лідерство з Іраном пом'якшує позиції країни стосовно Ізраїлю [2].

Окрім спроб Вашингтону впливати на перебіг подій в регіоні, не варто забувати про інтереси Саудівської Аравії, яка конкурує з Іраном за місце основного лідера на Близькому Сході. Протягом 2017 року конфлікт між Ер-Ріядом і Тегераном посилювався і досяг найвищої точки. Неоголошена війна між двома регіональними акторами тривалий час триває у формі “proximity war”, опосередкованої війни через треті країни. Вважається, що Іран контролює чотири арабські столиці – Багдад, Дамаск, Сану та Бейрут. Якщо Ірану вдасться взяти під контроль ще й Катар, тоді він зможе реалізувати амбітний гео економічний проект “іранська магістраль” і прокласти газогін з родовища Південний Парс через Ірак, Сирію та Південні регіони Лівану аж до Середземного моря в Європу [8]. Контроль над цими територіями формує цілий “шиїтський пояс” (умовно шиїтський) навколо Саудівської Аравії, відрізаючи королівство від доступу до Середземноморського регіону та встановлюючи ворожий Ер-Ріяду клімат навколо. Власне тут і потрібен Ліван, який і є тим “пазлом”, якого не вистачає Саудівській Аравії у війні з Іраном. Ліванський напрямок на сьогодні є одним з найбільш вірогідних фронтів для нової війни в регіоні. Саудівська Аравія хоче запустити таку війну з кількох важливих причин: потреба підняти ціни на нафту; зменшити іранський вплив; заблокувати ймовірні енергетичні проекти Ірану в регіоні Леванту; зберегти контроль бодай над Ліваном на тлі військово-політичних і репутаційних поразок в Іраку, Сирії, Ємені, Катарі та Туреччині; знищити централізоване командування руху “Хезболла” в Лівані; втягнути у протистояння США (через участь у війні Ізраїлю). Нова війна може

спалахнути саме в Лівані, а точніше – в його південних регіонах, де розташовані головні осередки проіранського шіїтського руху “Хезболла”. Вдарити по Лівану Саудівська Аравія планує завдяки Ізраїлю. Річ у тім, що різке посилення впливу Ірану призвело до формування незвичного військового альянсу між Саудівською Аравією та Ізраїлем. Обидві країни об'єдналися на базі протистояння спільному ворогу – Ірану. Для Ізраїлю стратегічно важливим є стримування іранських сил на своїх кордонах – біля Лівану та Сирії. Оскільки Саудівська Аравія не має військових ресурсів для удару по Лівану, вона зробить це через Ізраїль, який має вдатися до обмеженої військової операції проти сил “Хезболли” у південному Лівані [8].

Слід зауважити, що агресивні анти-ізраїльські політичні заяви лідерів Туреччини (прем'єр-міністра А. Давутоглу, чинного президента Р. Ердогана), охолодження міждержавних відносин, дії політиків (як не згадати демарш Ердогана на економічному форумі в Давосі 2009 р.) були винятково далекоглядними, прагматичними та переслідували зовнішньополітичні цілі Анкари, зацікавленої в тому, щоб дискредитувати Ізраїль і зміцнити імідж Туреччини як регіонального лідера, захисника арабів. Слід визнати, що такий підхід турецьких політиків був досить ефективним, оскільки приніс Туреччині політичні дивіденди. Парадокс ситуації полягає лише в тому, що такий поворот справ не став на перешкоді військово-технічному співробітництву між країнами. Припущення про провокацію з боку Анкари підтвердили висновки розслідування комісії ООН 2011 року в справі інциденту з “Флотилією свободи”. Висновки комісії свідчать про те, що спроби доправити вантаж в сектор Газа був провокацією, а Ізраїль мав законне право атакувати флотилію, проте використав при цьому надмірну силу. Відповідальність за інцидент комісія поклала на Ізраїль, частково на Туреччину та на організаторів самої несанкціонованої акції по доставці вантажів в палестинський анклав [31].

Не останню роль на шляху до поліпшення відносин між Анкарою та Тель-Авівом зіграла сирійська війна та втручання Росії в конфлікт. А

інтереси Туреччини та Ізраїлю в цій війні співпадають, оскільки Ізраїль вважає своїми ворогами “Хезболлу”, з якою Тель-Авів воює вже тривалий час, режим Асада, який її підтримує та Іран, тобто Ізраїлю загрожує така вісь – “Хезболла” – Дамаск – Тегеран. І, як наслідок, Ізраїль систематично бомбардує бази Асада, “Хезболли” та лікує, водночас, поранених сирійських повстанців на своїй території [10]. Туреччина також протистоїть силам Асада та “Хезболли” і підтримує сирійських повстанців. Анкара зацікавлена в зміні режиму в Сирії і планує перетворити Сирію в зону свого впливу. Навряд чи це буде вигідно Ізраїлю, який також не проти контролювати зону сусідньої країни і тим самим убезпечити себе. Сьогодні інтереси Ізраїлю та Туреччини щодо Сирії співпадають. Коли Росія втрутилась у конфлікт на боці Асада, а вона не могла не втрутитись (слід враховувати поставки зброї Сирії та російські військові бази на території країни), то це викликало значне загострення російсько-турецьких відносин. Нещодавній конфлікт між Москвою та Тель-Авівом, який виник з приводу ізраїльських повітряних атак на війська Асада закінчився тим, що Беньямін Нетаньяху заявив, що йому байдуже, що з цього приводу думає Москва. Погіршення відносин з РФ через Сирію сприяє зближенню Ізраїлю та Туреччини, проте, в даному випадку, це тимчасове явище.

Останні десять років Туреччина здійснює самостійну зовнішню політику, намагаючись позбутися статусу «молодшого партнера» США. А процеси, що відбуваються в Туреччині, стосується це внутрішньої чи зовнішньої політики країни, – це передусім спроба створити регіональну імперію та бажання Анкари вести мусульман та об’єднати їх під спільним дахом, турецьким, зрозуміло. Погіршення відносин між Ізраїлем та Туреччиною зумовлено не лише вище зазначеними чинниками. Спочатку Ізраїль сприймав Туреччину як партнера, на якого він впливав разом зі США. Проте, з часом, зміцнюючи свій економічний і політичний вплив в регіоні, Туреччина почала дистанціюватися від Ізраїлю з метою заручитися підтримкою збоку ісламського світу. Водночас, Туреччина почала активно

боротися за те, щоб Вашингтон розглядав її, а не Ізраїль в якості свого головного партнера на Близькому Сході, здатного, на відміну від Ізраїлю, більш ефективно втілювати геополітичні проекти США на різних напрямках.

Отже, Анкара продовжує розігрувати «ісламську карту». Туреччина цілеспрямовано здійснює кроки, спрямовані на утвердження іміджу регіонального лідера. Жорстка політична риторика президент країни Реджепа Ердогана, спрямована проти Ізраїлю, особливо в світлі останніх подій, відображає бажання Анкари зміцнити свої позиції в статусі лідера ісламського світу, якого турецькі політики добивалися тривалий час. Релігійна ідентифікація була та є домінуючи мотивом не лише Туреччини, а й решти країн Близького сходу, що знаходить своє вираження в нових союзах та блоках.

На Близькому Сході формується новий баланс сил, на який впливають як регіональні, так і глобальні актори, проте все ще вагомою залишається роль Туреччини та Ізраїлю у формуванні цього балансу.

Невиважені заяви та непродумані кроки американської адміністрації призвели не лише до загострення ситуації в регіоні, але й поставили на межу виживання долю всього Близького Сходу. А як відомо навіть незаряджена зброя стріляє раз на рік.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі регіональної політики Ірану та Росії в регіоні Близького Сходу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гасратян Светлана. Отношения Израиля и Турции на современном этапе и исламский фактор / Светлана Гасратян // Международная жизнь. – Режим доступа: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1474> (Доступ 08.01.2018)
2. Герасимчук А. "Єрусалим наш": Трамп зробив жорсткий вибір у близькосхідному конфлікті / А. Герасимчук // Європейська Правда. 07.12. 2017. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/7/7074728/> (Доступ 08.01.2018)

3. Глазова А.В. Турецко-израильские отношения: есть ли перспектива выхода из кризиса? / А.В. Глазова // Проблемы Национальной стратегии. – № 2 (11), 2012. – С. 49- 62.
4. З'явилися подробиці угоди про нормалізацію відносин Ізраїлю і Туреччини // РБК Україна. 27.06.2016. – Режим доступу до джерела: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poyavilis-podrobnosti-soglasheniya-normalizatsii-1467040402.html> (Доступ 08.01.2018)
5. Иванова И.И. «Некоторые направления турецко-американского сотрудничества» / И.И. Иванова // Современный исламский Восток и страны Запада. – 2004. – С.71-87.
6. Иванова И.И. «Позиция Турции по вопросам ближневосточного урегулирования» / И.И. Иванова // Ближний Восток и современность: сборник статей – 2005. – Вып. №26. – М.: Институт Ближнего Востока. – С. 122-136.
7. Керстен Кніпп. Турецька зовнішня політика: Ердоган дечого навчився / Кніпп Керстен, Ганна Беднова // Deutsche Welle. 30.06.2016. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/a-19365411> (Доступ 08.01.2018)
8. Куса Ілія. Саудівська Аравія та Іран: давні вороги на новому фронті / Ілія Куса // ТСН Україна. 23.11.2017. – Режим доступу до джерела: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/sauidivska-araviya-ta-iran-davni-vorogi-na-novomu-fronti-1045915.html> (Доступ 08.01.2018)
9. Куса І. Єрусалимське самогубство Трампа / Куса Ілія // ТСН Україна. 07.12.2017. – Режим доступу: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/yerusalimske-samogubstvo-trampa-1057745.html> (Доступ 08.01.2018)
10. Магид М. Война в Сирии сближает Израиль и Турцию / М. Магид, Александр Желенин // Росбалт. 18.12.2015. – Режим доступа к источнику: <http://www.rosbalt.ru/main/2015/12/18/1473231.html> (Доступ 08.01.2018)
11. Мощенко О.М. «Пріоритетні напрямки зовнішньої політики Туреччини у Близькосхідному регіоні» / О.М. Мощенко // «Стратегічні

пріоритети». – 2013. – Вип. № 4 (№29). – К.: ТОВ «Книжково-журнальна друкарня «СОФІЯ». – С. 183 – 191.

12. Мурадян И. Американо-турецкие отношения: влияние на Ближний Восток и Южный Кавказ / И. Мурадян. – Режим доступа: <http://www.lragir.am/index/rus/0/comments/view/52324>
13. Негіна В.Р. Особливості ізраїльсько-турецьких відносин на сучасному етапі / В.Р. Негіна, Н.М. Микитчук // Вісник Дніпропетровського університету. – № 1. – 2017. – С.28-35.
14. Расторгуев Н. Сирия и будущая война на Ближнем Востоке: кому выгоден антииранский альянс Израиля и Саудовской Аравии / Никита Расторгуев // Федеральное Агентство Новостей. 23.11.2017. – Режим доступа: <https://riafan.ru/999862-siriya-i-budushaya-voyna-na-blizhnem-vostoke-komu-vygoden-antiiranskii-alyans-izrailya-i-saudovskoi-aravii> (Доступ 08.01.2018)
15. Сулейманов А.В. Турецко-израильские отношения: история и современность / Сулейманов А.В. // Вестник РУДН. Серия «Международные отношения». № 3. – 2014. – С. 165-172.
16. В Туреччині схвалили угоду про нормалізацію відносин з Ізраїлем // Громадське. 20.08.2016. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/uturechchyni-skhvalyly-uhodu-pro-normalizatsiiu-vidnosyn-z-izrailem> (Доступ 08.01.2018)
17. Эйдельман Д. Бжезинский, Израиль, Ближний Восток / Эйдельман Давид // Релевант. 05.06.2017. – Режим доступа к источнику: http://mnenia.zahav.ru/Articles/8996/bjezinsky_israel_i_blijny_vostok (Доступ 08.01.2018)
18. Яку роль у суперечці навколо статусу Єрусалиму Туреччина грає? // Кордон. 11.01.2018. – Режим доступу: <http://kordon.com.ua/news-ukraine/158465-yaku-rol-u-superechc-navkolo-statusu-yerusalimu-turechchina-graye.html> (Доступ 08.01.2018)

19. Aviv E. *Anti-Semitism and Anti-Zionism in Turkey* / Efrat Aviv. – London: Routledge, 2017. – 232 p.
20. Barkey Henry. *Turkish Foreign Policy and the Middle East* / Henry Barkey // CERl Strategy Papers. – № 10. – 06 Jun 2011. – Access mode: http://www.sciencespo.fr/ceri/sites/sciencespo.fr.ceri/files/n10_06062011.pdf
21. Çandar Cengiz. *Turkey's Misguided Middle East Policy: from Syria, Iraq to the Gulf* / Cengiz Çandar // Al-Monitor. 13.11.2017. – Access mode: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/11/turkey-misguided-policy-displays-itself-in-three-main-areas.html>
22. Carley Patricia. *Turkey's Role in the Middle East* / Patricia Carley // A Conference Report. 01.01.1995. United States Institute of Peace. – Access mode: <http://usip.forumone.com/files/resources/pwks1.pdf> Доступ: 30.01.2018
23. Kinzer Stephen. *Reset: Iran, Turkey, and America's Future* / Stephen Kinzer. – N.Y.: Henry Holt and Company, 2011. – 304 p.
24. Gol Ayla. *Turkey Facing East* / Ayla Gol. – N.Y.: Manchester University Press, 2013. – 272 p.
25. Landau Noa. *Despite Minister's Opposition, Israel Approves Deal With EU That Excludes Settlements* / Noa Landau // Haaretz. 31.12.2017. – Access to the source: <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.832200> (Accessed 08.01.2018)
26. Larrabee Stephen F. *Why Its' No Longer the chummy 1990s for Turkey, Israel* / Stephen Larrabee // Christian Science Monitor. April 8, 2013. – Access mode: <https://www.rand.org/blog/2013/04/why-its-no-longer-the-chummy-1990s-for-turkey-israel.html> (Accessed 08.01.2018)
27. Larrabee Stephen F. *The Turkish-Russian Rapprochement: How Real? How Durable?* / Stephen Larrabee // The National Interest. November 21, 2016. – Access mode: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-turkish-russian-rapprochement-how-real-how-durable-18468> (Accessed 08.01.2018)
28. Larrabee Stephen F. *Turkey Rediscovered the Middle East* / Stephen Larrabee // Foreign Affairs. – Vol. 84 (#4), July/August 2007. – Access mode:

<https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2007-07-01/turkey-rediscovered-middle-east>

29. Lindenstrauss Gallia. Turkey after the Referendum: The Ongoing Challenges / Lindenstrauss Gallia // The Institute for National Security Studies. – Access mode: <http://www.inss.org.il/publication/turkey-referendum-ongoing-hallenges/> (Accessed 10.01.2018)
30. Muftuler-Bac M. Turkey and Israel: An Axis of Tension and Security / M. Muftuler-Bac // Security Dialogue. – Vol. 29, No. 1, March 1998. – P. 121-123.
31. Report of the Secretary-Generals' Panel of Inquiry on the 31 May 2011 Flotilla Incident // United Nations: website 2011. – Access mode: http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf (Accessed 12.01.2018)
32. Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East: Under the shadow of the Arab Spring / Ed. by Demir Idris. – Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017. – 185 p.
33. Zaman Amberin. After Gaza: Rising anti-Semitism in Turkey / Zaman Amberin // The German Marshall Fund of the United States. – Access mode: file:///D:/Downloads/OnTurkey_AmberinZaman_AfterGaza.pdf (Accessed 10.01.2018)

Анатолий Худолий

РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ИЗРАИЛЯ И ТУРЦИИ

В статье рассмотрены двусторонние отношения между Израилем и Турцией. Проанализированы основные тенденции внешней политики Тель-Авива и Анкары на протяжении последних девяти лет. Выделены основные направления внешнеполитической стратегии стран в регионе Ближнего Востока. Рассмотрены особенности израильско-турецких, американо-турецких и американо-израильских отношений в контексте двух- и трехстороннего сотрудничества. Освещена деятельность, как Турции, так и Израиля, направленная на достижение собственных целей. В поле зрения –

политические, военные и экономические аспекты сотрудничества между Турцией, Израилем и рядом региональных и мировых игроков на протяжении указанного периода. Проведен анализ многосторонних отношений в свете войны в Сирии. Выявлены и описаны факторы, которые выступают барьерами на пути к плодотворному развитию двухсторонних отношений. Определены приоритеты обеих стран в региональной политике.

Ключевые слова: Израиль, Турция, Ближний Восток, Сирия, региональная безопасность, внешняя политика.

A.O. Khudoliy

REGIONAL POLICY OF ISRAEL AND TURKEY

The article deals with bilateral relations between Israel and Turkey. The author has analyzed main tendencies of Tel Aviv and Ankara foreign policy over the last nine years. Major directions of these countries foreign policy strategies in the Middle East have been identified. The author has focused on the peculiarities of Israeli-Turkish, American-Turkish, and American-Israeli relationships in the context of bilateral and trilateral cooperation. Foreign policy of Turkey and Israel are analyzed from the point of view of efforts made in order to stabilize the situation in the region. The author made accent on political, military, economic and security aspects of cooperation and relationships between Turkey, Israel, regional as well as world actors during the above mentioned period. Analysis of multilateral relationships was made in the light of war in Syria. Important factors that serve as obstacles on the road to fruitful development of bilateral relations were identified and analyzed. On the one hand, it is unpredictable behavior of the Turkey's President Recep Erdogan who is eager to renew status of the country as a regional leader of the Islamic world. On the other hand, the relationships between the countries are not supported by Turkish people. And most of Islamic countries are opponents of their friendly relations and cooperation. The status of Jerusalem makes the situation worse, because both Israel and the Palestinian Administration claim it as the capital city. The statement made by American President in which he

recognized Jerusalem as the capital city of Israel caused shockwaves and controversy around the world. The author analyzed the statement from the point of view of its consequences in the region. Priorities of both countries in the region are identified.

Key words: *Israel, Turkey, the Middle East, Syria, regional security, foreign policy.*